

Чехи на Волині

За матеріалами брошури Іржі Гофмана

У засобах інформації з 1945 по 1950 рік часто вели мову про чехів з Волині передусім як про вояків іноземної армії в Радянському Союзі, писали про повернення їхніх родин з Волині, а також у зв'язку із заселенням прикордоння.

Від 1990 року в наших (чеських - ред.) ЗМІ знову пробудився інтерес до волинських чехів, здебільшого пов'язаний з рееміграцією наших краян з радіаційно-забруднених внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС території. Але на запитання «хто такі волинські чехи?» випадкові перехожі збентежено відповідали б по-різному. Молодь і люди середнього віку, напевно, найчастіше казали б: «Не знаю». Або ж плутали б їх з мешканцями Закарпаття, яке з 1918 до 1938 року було у складі Чехословаччини, чи з нинішніми реемігрантами з-під Чорнобиля, або навіть з уродженцями містечка Волинь, що на річці Волинець у південній Чехії. Представники старшого покоління, зокрема з пограниччя, знають про своїх односельців більше, але інформація ця неповна, фрагментарна.

Життєвий досвід трьох, навіть п'яти, поколінь чехів, які прожили у слов'янському, але чужому для них, середовищі, вартий, щоб про нього розповісти. Це зробили відомий історик Масарикового університету в Брно Ярослав Вацулік та більше тридцять волинських хронікерів-любителів. Доповненням до цих описів є виставка «Долі чехів з Волині», яку представив Народний музей у Празі в співпраці з Об'єднанням чехів з Волині та їхніми друзями. З 1995 до 1997 року виставку презентували у 26 містах нашої батьківщини як пересувну. Завдяки розумінню й допомозі міської влади, у 2004 році її розмістили у міському музеї в Подборжанах. З цієї наго-

ди вдруге видали цю брошуру. Актуалізованим є її третє, яке читає тримає в руках, видання - з нагоди відкриття ПАМ'ЯТНИКА ВОЛИНСЬКИМ ЧЕХАМ, СИМВОЛІЧНОГО ВОЄННОГО НАДГРОБКУ в місті Рівне на Волині.

Хто такі волинські чехи

У 1945 році за кордоном мешкало 2018800 чехів та словаків. Від 1945 до 1950 року на заклик про повернення відгукнулись та з допомогою влади повернулися до Чехословаччини 202526 осіб з усіх континентів. Найчисельнішою й з погляду народного найбільш збереженою була меншина чехів з Волині, яких повернулося під час організованої рееміграції 33070 осіб, крім того, вояки й вивезені на примусові роботи до Німеччини, які на Волинь по війні вже не поїхали.

Постають тоді запитання: чому, коли, де і як така доволі численна чеська меншина виникла; якими були долі цих чехів на чужині та чому, коли і куди саме вони на стару батьківщину повернулися; чи колишня царська Волинська губернія за територією така сама, як Чехія, чи мала вона спільний кордон з Австро-Угорщиною і, чи до неї та до її околиць від 1868 року був спрямований потік переселенців?

Є й низка фактів:

- на Волині у 1939 році мешкало близько 40000 чехів у 638 населених пунктах;
- у 1944 році в рядах 1-го чехословацького армійського корпусу в СРСР пробілися до батьківщини волинські вояки, в тому числі декілька сотень жінок;
- у 1947 році 33070 осіб реемігрували напряму (вояки та вивезені на примусові роботи до Німеччини на Волинь уже не повернулися);
- у 1991-1993 роках в ме-

жах гуманітарної акції, організованої владою обох країн, повернулися на батьківщину 1812 осіб з місцевостей, які історично не належали до Волинської губернії (їх називають чорнобильськими краєнами);

- в Україні у 1989 році особами чеської національності назвалися близько 9000 осіб;

- з цієї кількості 1812 осіб переселилися на батьківщину, ще 2000 хотіли повернутися з України на стару батьківщину;

- не встановлено кількість осіб чеського походження, які мешкають в інших частинах колишнього Радянського Союзу.

Чому та як це все розпочалося

Що чехів гнало з батьківщини? Безземелля й злидні. Дрібних землеробів - відносна нестача землі, ремісників приваблювала надія на краще життя, середніх власників - прагнення до кращого існування. І всіх виганяв тиск германізації, зокрема в галузі економіки. Значний вплив у північно-східній Чехії мало спустошення, спричинене австро-прусською війною в 1866 році.

Що приваблювало чехів у Росії? У південно-західних губерніях імперії, до яких належала й Волинська, після скасування кріпацтва у 1861 році та придушення польського визвольного «січневого» повстання у 1863 році було багато дешевого лісу для продажу, орної та іншої землі.

Головною причиною пропозиції та низької ціни на землю була нездатність дворянства господарювати в інших умовах, отримувати прибутки від своїх великих маєтків. Крім того, царська влада дешево продавала маєтки, конфісковані у пол-

- 1) Pivovar Linhartových, Mirohošť 1909 - vrt studně
- 2) Spořitelna v Boratíně, 1912
- 3) Hospodářství Novákových, Moldava II
- 4) Vodní mlýn ve Verbě

© Jiří Hofman

ських шляхтичів, учасників придушеного повстання.

Цар та його влада підтримували переселенців з Європи, зокрема – прибуття протестантів, оскільки на спірних прикордонних теренах посилювався некатолицький, тобто антипольський, елемент.

Сполучені Штати Америки були за океаном, та й громадянська війна значною мірою обмежила потік переселенців. А Росія мала спільний кордон з Австро-Угорщиною, тож переселенці

могли їхати потягом до прикордонної станції Броди, або кінною упряжкою, що тривало декілька тижнів.

Приналежність до чеської національності вже тоді в Росії багато важила і, водночас, зобов'язувала. Важливу роль відіграли також тогочасні загальнослов'янські та проросійські симпатії між слов'янськими народами в Австро-Угорщині.

Ось такими були основні передумови переселення чехів у Росію.

На фото:

1. Пивзавод Лінгартових в Мירוґощі, 1909 рік – пробивання свердловини.
2. Каса взаємодопомоги в Боратині, 1912 рік.
3. Господарство Новакових в Молодаві II.
4. Водяний млин у Вербі.

Переклав з чеської брошури Іржі Гофмана «Чехи на Волині: основна інформація» (Прага, 2007) В'ячеслав ШЛЯХОВИЙ. (Далі буде).